FÖRSLAG TILL AVGÖRANDE AV GENERALADVOKAT PHILIPPE LÉGER

föredraget den 14 september 1999 *

1. House of Lords (Förenade Kungariket) ber domstolen att uttala sig om huruvida gemenskapsrätten är ett hinder för att tillämpa två nationella processrättsliga regler på talan enligt artikel 119 i EG-fördraget (artiklarna 117—120 i EG-fördraget har ersatts av artiklarna 136 EG—143 EG) som väckts av arbetstagare som anser att de har utsatts för könsdiskriminering genom att de har utestängts från yrkesbaserade pensionssystem.

Enligt den första processrättsliga regeln åläggs sådana arbetstagare att väcka talan inom sex månader efter det att deras anställning har upphört. Enligt den andra regeln begränsas den tidsperiod för vilken de kan erhålla rätt att med retroaktiv verkan vara anslutna till det pensionssystem från vilket de har utestängts till två år före dagen då talan väcks.

I — Tillämpliga bestämmelser

A — *Artikel 119 i fördraget*

2. Enligt artikel 119 första stycket i fördraget skall medlemsstaterna säkerställa och upprätthålla "principen om lika lön för kvinnor och män för lika arbete".

3. I det andra stycket i denna artikel anges att med "lön" skall förstås "den gängse grund- eller minimilönen samt alla övriga förmåner i form av kontanter eller naturaförmåner som arbetstagaren, direkt eller indirekt, får av arbetsgivaren på grund av anställningen".

4. I artikel 119 i fördraget uppställs en princip som är en av gemenskapens grundvalar. [1] Principen ger direkta verkningar och skapar därmed rättigheter för enskilda som de nationella domstolarna skall skydda. [2]

1 — Dom av den 8 april 1976 i mål 43/75, Defrenne (REG 1976, s. 455; svensk specialutgåva, volym 3), punkt 12 (nedan kallad Defrenne II), av den 28 september 1994 i mål C-200/91, Coloroll Pension Trustees (REG 1994, s. I-4389; svensk specialutgåva, volym 16), punkt 26 och av den 28 september 1994 i mål C-28/93, van den Akker m.fl. (REG 1994, s. I-4527), punkt 21.

2 — Se särskilt ovannämnda dom i målet Defrenne II, punkt 24, i målet Coloroll Pension Trustees, punkt 26, och i målet van den Akker m.fl., punkt 21.

* Originalspråk: franska.

5. Till skillnad från lagreglerade system för social trygghet [3] omfattas "yrkesbaserade" pensionssystem av tillämpningsområdet för artikel 119 i fördraget. [4] Förbudet mot diskriminering i denna bestämmelse är således tillämpligt inte endast för rätten att erhålla förmåner enligt ett yrkesbaserat pensionssystem [5] utan även för rätten att vara ansluten till ett sådant system. [6]

B — *Nationella bestämmelser*

6. I Förenade kungariket säkerställs tillämpningen av principen om lika lön genom Equal Pay Act (lag om lika lön, nedan kallad EPA). Denna lag antogs den 29 maj 1970 och trädde i kraft den 29 december 1975. [7]

7. EPA medför en laglig rätt för löntagare att åtnjuta anställningsvillkor som är minst lika gynnsamma som de anställningsvillkor som gäller för löntagare av det motsatta könet som utför samma arbete, om detta arbete anses som likvärdigt eller som arbete av lika värde.

8. I section 1(1) i EPA föreskrivs att varje avtal enligt vilket en kvinna är anställd i ett företag i Storbritannien skall anses innehålla en "jämställdhetsklausul". [8]

9. Enligt section 2(4) i EPA skall varje talan om tillämpning av en jämställdhetsklausul väckas inom sex månader från anställningens upphörande, annars preskriberas den.

10. I section 2(5) i EPA föreskrivs att i förfaranden som inletts på grund av åsidosättande av en jämställdhetsklausul kan en kvinna endast göra anspråk på retroaktiv utbetalning av lön eller skadestånd för de närmaste två åren före den dag när hon väckte talan.

11. När det gäller talan för att erhålla lika behandling i fråga om rätten att vara ansluten till ett yrkesbaserat pensionssystem har section 2(5) i EPA ändrats genom Occupational Pension Schemes (Equal

3 — Dom av den 25 maj 1971 i mål 80/70, Defrenne (REG 1971, s. 445; svensk specialutgåva, volym 1), punkterna 7 och 8.

4 — Det gäller särskilt företagspensionssystem (dom av den 13 maj 1986 i mål 170/84, Bilka (REG 1986, s. 1607; svensk specialutgåva, volym 8), punkterna 10—22, system vars regler är ett resultat av diskussioner mellan arbetsmarknadens parter (dom av den 6 oktober 1993 i mål C-109/91, Ten Oever (REG 1993, s. I-4879; svensk specialutgåva, volym 14), punkterna 7—14) och yrkesbaserade system som är så kallade "contracted-out"-system enligt brittisk lag (dom av den 17 maj 1990 i mål C-262/88, Barber (REG 1990, s. I-1889; svensk specialutgåva, volym 10), punkterna 21—30).

5 — Ovannämnda dom i målet Barber, punkterna 28—30, och i målet Ten Oever, punkterna 7—12.

6 — Ovannämnda dom i målet Bilka, punkterna 24—31, dom av den 28 september 1994 i mål C-57/93, Vroege (REG 1994, s. I-4541), punkterna 11—18, dom i mål C-128/93, Fisscher (REG 1994, s. I-4583; svensk specialutgåva, volym 16), punkterna 8—15, och av den 24 oktober 1996 i mål C-435/93, Dietz (REG 1996, s. I-5223), punkterna 11—17.

7 — Skälet till detta uppskov var att berörda parter skulle ges tillräckligt lång tid för att kunna anpassa sig till de principer som utfärdats genom EPA (punkt 2.2 i yttrandet från Förenade kungariket).

8 — Enligt section 1(13) i EPA är bestämmelserna som hänvisar till kvinnor även tillämpliga på män.

Access to Membership) Regulations 1976 (förordning om yrkesbaserade pensionssystem (lika rätt till anslutning), nedan kallad Occupational Pension Regulations).

12. Occupational Pension Regulations erbjuder den löntagare som olagligt har utestängts från anslutning till ett yrkesbaserat pensionssystem ersättning i form av naturaförmåner. Om den nationella domstolen anser att det finns grund för talan, skall den med stöd av regulation 12 utfärda en förklaring enligt vilken sökanden erkänns rätt att vara ansluten till det omtvistade pensionssystemet. Den retroaktiva verkan av denna förklaring begränsas dock till två år före väckande av talan.

II — De faktiska omständigheterna och förfarandet

13. Den 28 september 1994 meddelade domstolen dom i de ovannämnda målen Vroege och Fisscher.

14. I dessa domar fastslog domstolen att rätten att vara ansluten till ett yrkesbaserat pensionssystem omfattas av tillämpningsområdet för artikel 119 i fördraget.[9] Dessutom bekräftade domstolen att utestängningen av deltidsanställda arbetstagare från att vara anslutna till sådana system var en sådan indirekt diskriminering som strider mot artikel 119 då den drabbade ett mycket större antal kvinnor än män, såvida den inte motiveras av objektiva faktorer utan samband med varje könsdiskriminering.[10]

15. Domstolen har dessutom fastställt att "begränsningen i tiden av verkningen av domen i Barbermålet inte gäller i fråga om rätten att vara ansluten till ett yrkespensionssystem".[11] Domstolen drog den slutsatsen att "den effekten av artikel 119 åberopas för att kräva likabehandling *med retroaktiv verkan* i fråga om rätten att vara ansluten till ett yrkespensionssystem. Denna rätt gäller *från och med den 8 april 1976*, dagen för domen i det ovannämnda Defrenne II-målet, i vilken nämnda artikel för första gången tillerkändes direkt effekt".[12]

16. Pressen och de fackliga organisationerna har givit dessa domar stor publicitet i Förenade kungariket.

9 — Ovannämnda dom i målet Vroege, punkterna 15 och 18 och i målet Fisscher, punkterna 12 och 15.

10 — Ovannämnda dom i målet Vroege, punkt 17.

11 — Ovannämnda dom i målet Vroege, punkt 32, och i målet Fisscher, punkt 28. Det skall erinras om att "enligt domen... Barber kan den direkta effekten av artikel 119 i fördraget åberopas för att kräva likabehandling i fråga om yrkespensioner endast såvitt gäller sådana förmåner som är hänförliga till anställningsperioder efter den 17 maj 1990" (ovannämnda dom i målet Ten Oever, punkt 20).

12 — Ovannämnda dom i målet Vroege, punkt 30, och i målet Fisscher, punkt 27 (min kursivering).

17. Under de månader som följde på domarnas utfärdande väckte omkring 60 000 deltidsanställda arbetstagare (eller före detta deltidsanställda arbetstagare) talan inför Industrial Tribunals i Förenade kungariket.

18. Dessa arbetstagare har med stöd av artikel 119 i fördraget gjort gällande att de olagligen har utestängts från att vara anslutna till olika yrkesbaserade pensionssystem. Svarandena i dessa förfaranden är arbetsgivarna eller i förekommande fall de före detta arbetsgivarna till sökandena.

19. Alla dessa mål avser "contracted-out"-pensionssystem [13], som vid skilda tidpunkter i det förgångna inte tillät deltidsanställda arbetstagare att vara anslutna.

Särskilt följande pensionssystem berörs av detta förfarande för förhandsavgörande:

— National Health Service Pension Scheme, [14]

— Teachers' Superannuation Scheme, [15]

— Local Government Superannuation Scheme, [16]

— Electricity Supply (Staff) Superannuation Scheme Pension Scheme och Electricity Supply Pension Scheme, [17] och

— Midland Bank Pension Scheme och Midland Bank Key-Time Pension Scheme. [18]

13 — För en beskrivning av detta slags pensionssystem se generaladvokaten van Gervens förslag till avgörande i det ovannämnda målet Barber, punkt 17, som hänvisar till dom av den 3 december 1987 i mål 192/85, Newstead (REG 1987, s. 4753), punkt 3.

14 — Fram till den 1 april 1991 hade deltidsanställda lärare som arbetade mindre än hälften av det antal timmar som utgör en anställning på heltid inte rätt att ansluta sig till detta pensionssystem. Sedan den 1 april 1991 har alla anställda inom National Health Service rätt att ansluta sig.

15 — Fram till den 1 maj 1995 hade deltidsanställda lärare inte rätt att ansluta sig till detta pensionssystem om deras lön beräknades som timlön eller om de redan uppbar en tjänstepension som lärare. De hade dock möjlighet att ansluta sig om deras lön beräknades på grundval av en del av lönen för en heltidsanställd arbetstagare. Sedan den 1 maj 1995 har timbetalda lärare rätt att ansluta sig till Teachers' Superannuation Scheme.

16 — Fram till den 1 april 1986 var de arbetstagare som fullgjorde mindre än 30 timmar per vecka utestängda från anslutning till detta pensionssystem. Från och med den 1 april 1986 beviljades deltidsanställda arbetstagare som fullgjorde minst 15 timmar per vecka och 35 veckor per år rätten att ansluta sig. Den 1 januari 1993 upphävdes det villkor som krävde minst 15 timmar per vecka. Sedan den 1 maj 1995 kan alla deltidsanställda ansluta sig till Government Superannuation Scheme.

17 — Fram till den 1 oktober 1980 var de arbetstagare som fullgjorde mindre än 34,5 timmar per vecka utestängda från anslutning till detta pensionssystem. Från och med den 1 oktober 1980 beviljades deltidsanställda som fullgör minst 20 timmar per vecka rätt att ansluta sig. Sedan den 1 april 1988 kan alla deltidsanställda ansluta sig till Electricity Supply Pension Scheme.

18 — Fram till den 1 januari 1989 var deltidsanställda arbetstagare utestängda från anslutning till detta pensionssystem. Den 1 januari 1989 upprättade Midland Bank ett tilläggspensionssystem, Midland Bank Key-Time Pension Scheme. Deltidsanställda som fullgör minst 14 timmar per vecka beviljades rätt att ansluta sig till detta system. Från och med den 1 september 1992 gjordes rätten att ansluta sig tillgänglig för alla deltidsanställda arbetstagare. Den 1 januari 1994 slogs de båda pensionssystemen samman. Anställningsperioder före den 1 januari 1989 beaktas dock inte när det gäller att beräkna deltidsanställda arbetstagares pension. Rätten till pension enligt systemet är dessutom beroende av det villkoret att den berörda har fullgjort en anställningsperiod för pensionen om åtminstone två år.

20. Mellan 1986 och 1995 ändrades dessa pensionssystem för att deltidsanställda arbetstagare skulle kunna garanteras rätten att ansluta sig. Särskilt i Occupational Pension Schemes (Equal Access to Membership) (Amendment) Regulations 1995 (förordningar om yrkesbaserade pensionssystem (lika rätt till anslutning) (ändringsförslag) förbjöds från och med den 31 maj 1995 all direkt eller indirekt könsdiskriminering i fråga om rätten att ansluta sig till ett yrkesbaserat pensionssystem.

21. Sökandena vill dock genom sin talan få sin rätt erkänd att med retroaktiv verkan ansluta sig till de omtvistade pensionssystemen för de perioder av deltidsanställning som de har fullgjort före de ovannämnda ändringarna. Vissa anställningsperioder går för övrigt tillbaka till den 8 april 1976.

22. Bland de 60 000 förfaranden som inletts inför de nationella domstolarna har 22 fall av talan [19] valts ut som "pilotfall" i syfte att avgöra vissa preliminära rättsfrågor.

23. Dessa frågor gäller huruvida de processrättsliga regler som har införts genom section 2(4) i EPA och regulation 12 i Occupational Pension Regulations är förenliga med gemenskapsrätten.

24. "Pilotfallen" visar på tre slags problem. [20]

25. För det första har vissa sökanden väckt talan hos den behöriga Industrial Tribunal mer än sex månader efter det att de har lämnat sin anställning. Enligt section 2(4) i EPA är dessa krav från sökandena förverkade och sökandena är således berövade varje möjlighet till talan som gör det möjligt för dem att få sina tidigare perioder av deltidsanställning erkända för beräkning av sina pensionsrättigheter.

26. För det andra kräver vissa sökanden likabehandling när det gäller rätten att ansluta sig till ett yrkesbaserat pensionssystem på grund av sådana perioder av deltidsanställning som de har fullgjort mer än två år innan de väcker talan. Dessa yrkanden utesluts med stöd av regulation 12 i Occupational Pension Regulations, eftersom den retroaktiva verkan av den förklaring om anslutning som Industrial Tribunals utfärdar begränsas till två år före dagen för väckande av talan.

19 — Det rör sig om processer som har inletts av kvinnor som arbetar inom den offentliga sektorn (nämligen anställda hos Wolverhampton Healthcare NHS Trust, i social-, utbildnings-, arbetsmarknads- och miljödepartement och hos ett visst antal lokala myndigheter) samt inom den privata sektorn (nämligen anställda i Midland Bank).

20 — Som följer av förhandlingsrapporten (s. 5 och 6).

27. För det tredje är vissa sökandens omständigheter ganska speciella.

Det rör sig om lärare eller föreläsare som arbetar regelbundet, men enligt successiva juridiskt fristående avtal. Beslutet om hänskjutande [21] urskiljer i det avseendet tre kategorier lärare: de som undervisar i samma institution i enlighet med en serie avtal som täcker endast det akademiska året och som avbryts under sommarlovet ("sessional contracts"), de som undervisar i samma institution i enlighet med en serie avtal som täcker föreläsningsperioderna och som avbryts under semesterperioder ("termly contracts"), [22] och de som undervisar oregelbundet. [23]

Det framgår av beslutet om hänskjutande [24] att sådana på varandra följande avtal ibland kan täckas av ett paraplyavtal ("umbrella contract"). Enligt ett sådant avtal måste parterna förnya sina olika arbetsavtal.

I avsaknad av ett paraplyavtal börjar fristen enligt section 2(4) i EPA att löpa från och med anställningsavtalets utgång och inte från och med upphörandet av anställningsförhållandet mellan den berörda läraren och den berörda institutionen. [25] Härav följer att en lärare kan få sina perioder av deltidsanställning godkända för beräkning av pensionsrättigheter endast under förutsättning att han har väckt talan inom sex månader från utgången av *varje* avtal enligt vilket hon har varit anställd.

28. Vid förfarandet vid den nationella domstolen hävdade sökandena att section 2(4) i EPA och regulation 12 i Occupational Pension Regulations var oförenliga med gemenskapsrätten. För det första gör dessa bestämmelser det i praktiken omöjligt eller onödigt svårt för sökandena att utöva sina rättigheter enligt artikel 119 i fördraget. För det andra är dessa processrättsliga bestämmelser mindre gynnsamma än de bestämmelser som gäller för liknande talan enligt nationell lagstiftning, särskilt talan som grundas på Sex Discrimination Act 1975 (lag om könsdiskriminering) eller på Race Relations Act 1976 (lag om förhållandet mellan raser).

29. Industrial Tribunal i Birmingham ansvarade för prövningen av "pilotfallen" i första instans. Den domstolen avkunnade sitt beslut den 4 december 1995. [26] Den ansåg i huvudsak att de förfaranden som

21 — Sidorna 34 och 35 i den franska översättningen.

22 — Det kan vara avtal som har slutits för en termin eller till och med för den tid som en särskild kurs pågår.

23 — Det är lärare som arbetar när de anmodats till detta av den behöriga lokala undervisningsmyndigheten.

24 — Sidan 35 i den franska översättningen.

25 — Det är den tolkning som House of Lords har gjort av section 2(4) i EPA (punkterna 17—21 i den franska översättningen av beslutet om hänskjutande).

26 — Bilaga 3 till det yttrande som lämnats på följande myndigheters vägnar: Birmingham City Council, Wolverhampton Metropolitan Borough Council, Manchester City Council, Stockport Metropolitan Borough Council, Lancashire County Council och North East Lincolnshire Council.

hade upprättats genom de omtvistade bestämmelserna var förenliga med gemenskapsrätten genom att de inte gjorde det onödigt svårt eller i praktiken omöjligt för sökandena att utöva sina rättigheter enligt gemenskapens rättsordning.

30. Efter besvär bekräftades detta beslut av Employment Appeal Tribunal. I sin dom av den 24 juni 1996 fastslog denna senare domstol dessutom att de omtvistade förfarandena inte var mindre gynnsamma än de som avsåg liknande talan enligt nationell lagstiftning. Section 2(4) i EPA och regulation 12 i Occupational Pension Regulations tillämpas nämligen utan åtskillnad på talan som grundas på åsidosättande av artikel 119 i fördraget och talan som grundas på bristande kännedom om de principer som fastställts genom EPA.

31. Domen från Employment Appeal Tribunal bekräftades i sin tur genom dom av den 13 februari 1997 från Court of Appeal.

32. Enligt den befogenhet att företa skönsmässig bedömning som genom artikel 177 andra stycket i EG-fördraget (nu artikel 234 andra stycket EG) ges dessa domstolar har de avgjort målet vid den nationella domstolen utan att ställa några tolkningsfrågor till domstolen.

33. House of Lords, däremot, som kallats att avgöra målet i sista instans ansåg att målet måste anhängiggöras hos domstolen.

III — Tolkningsfrågorna

34. House of Lords beslöt följaktligen att förklara målet vilande och att ställa följande frågor till domstolen:

"I ett fall där

a) en sökande har förvägrats att ansluta sig till ett yrkesbaserat pensionssystem på grund av deltidsarbete, och

b) därför inte har förvärvat pensionsrättigheter på grund av det utförda arbetet avseende sådan pension som skall utbetalas när pensionsåldern uppnås, och

c) sökanden hävdar att denna behandling utgör indirekt könsdiskriminering, vil-

ken strider mot artikel 119 i EG-fördraget,

förenlig med den gemenskapsrättsliga principen att nationella processuella regler avseende åsidosättande av gemenskapsrätten inte får göra det orimligt svårt eller i praktiken omöjligt för sökanden att utöva sina rättigheter enligt artikel 119?

har följande tre frågor uppkommit:

2)Under förutsättning att

1) Är

a) en nationell processuell regel, enligt vilken en talan om rätt att ansluta sig till ett yrkesbaserat pensionssystem (vilket ger rätt till pensionsförmåner) vid en arbetsdomstol (Industrial Tribunal) måste väckas inom sex månader från den dag den omtvistade anställningen upphörde,

a) rättigheter enligt artikel 119 skall verkställas enligt nationell lag med hjälp av en lag som antogs år 1970, före Förenade kungarikets anslutning till Europeiska gemenskapen, och som trädde i kraft den 29 december 1975, och vilken, redan före den 8 april 1976, gav rätt till lika lön samt likabehandling avseende andra anställningsvillkor,

b) en nationell processuell regel, enligt vilken en sökandes pensionsgrundande anställningstid beräknas uteslutande på grundval av anställningstid som infaller efter ett visst datum, som inte kan vara tidigare än två år före dagen för talans väckande (oberoende av om dagen för utbetalning av pensionsförmåner infaller före eller efter dagen för talans väckande),

b) den nationella lagen innehåller de processuella regler som det hänvisas till ovan i fråga 1,

c) andra lagar förbjuder diskriminering i anställningsförhållanden och nationell avtalsrätt föreskriver andra tidsfrister:

i) Står genomförandet av artikel 119 genom denna nationella lag i överensstämmelse med den gemenskapsrättsliga principen att nationella processuella regler avseende åsidosättande av gemenskapsrätten inte får vara mindre förmånliga än de regler som är tillämpliga på en liknande talan som grundas på nationell rätt?

ii) Om så inte är fallet: vilka kriterier är avgörande för huruvida en sådan talan som grundas på nationell rätt som liknar en talan som syftar till att göra gällande rättigheter enligt artikel 119?

iii) Om en nationell domstol identifierar en sådan liknande talan enligt något av de kriterier som har angivits i punkt ii ovan, vilka, om några, är de eventuellt relevanta kriterierna enligt gemenskapsrätten för att avgöra huruvida de processuella reglerna avseende en liknande talan är mer förmånliga än de processuella reglerna avseende tillvaratagande av rättigheter enligt artikel 119?

3) Under förutsättning att

a) en anställd har varit anställd hos samma arbetsgivare enligt flera separata anställningsavtal och dessa avtal täcker bestämda tidsperioder och viss tid har förlutit mellan de perioder som täcks av anställningsavtalen,

b) ingen av parterna har varit skyldig att ingå nya avtal efter respektive avtals utgång,

c) sökanden väcker talan inom sex månader från det senaste avtalets (eller avtalens) utgång men inte väcker talan inom sex månader från något (eller några) tidigare avtals utgång:

Är en nationell processuell regel, enligt vilken en talan om rätt till anslutning till ett yrkesbaserat pensionssystem som ger rätt till pensionsförmåner skall väckas inom sex månader från utgången av det (eller de) avtal som talan rör och som därmed hindrar att anställningstid enligt tidigare avtal

behandlas som pensionsgrundande anställningstid, förenlig med

i) rätten till lika lön för lika arbete enligt artikel 119 i EG-fördraget och

ii) den gemenskapsrättsliga principen att nationella processuella regler avseende åsidosättande av gemenskapsrätten inte får göra det orimligt svårt eller i praktiken omöjligt för sökanden att utöva sina rättigheter enligt artikel 119?"

Mot bakgrund av den bedömningen kommer de nationella domstolarna att besluta huruvida talan som har väckts hos dem kan tas upp till prövning. De nationella domstolarna kommer likaså att fastställa omfattningen av de perioder som sökandena kan åberopa för sin rätt att med retroaktiv verkan vara anslutna till de omtvistade yrkesbaserade pensionssystemen.

36. I nuvarande skede i förfarandet har Industrial Tribunals ännu inte beslutat huruvida deltidsanställda arbetstagares utestängning från anslutning till dessa pensionssystem utgjorde en sådan indirekt könsdiskriminering som strider mot artikel 119 i fördraget. Ingen tolkning har således begärts i fråga om vilka faktorer som ingår i en sådan diskriminering.

IV — Föremålet för beslutet om hänskjutande

35. Det framgår av redogörelsen av de faktiska omständigheterna att "pilotfallen" uteslutande avser frågor av processrättslig art.[27] Syftet med detta hänskjutande är att ge House of Lords möjlighet att bedöma huruvida de processrättsliga reglerna i section 2(4) i EPA och regulation 12 i Occupational Pension Regulations är förenliga med gemenskapsrätten.

37. Likväl, och endast för ändamålet med min argumentering, skall jag anta att en sådan diskriminering har fastställts. Att besvara tolkningsfrågorna innebär nämligen att en utvärdering måste göras om hur de omtvistade processrättsliga reglerna inverkar på de rättigheter som för sökandena i målet vid den nationella domstolen följer av artikel 119. Men för att bedöma dessa verkningar på ett korrekt sätt är det lämpligt att utgå från den förutsättningen att sökandena verkligen har rätt att med retroaktiv verkan vara anslutna till de omtvistade pensionssystemen på grund av samtliga de perioder av deltidsanställning som de har fullgjort sedan den 8 april 1976.

27 — Se även sidan 7 i den franska översättningen av beslutet om hänskjutande samt punkterna 3 och 4 i beslutet av den 4 december 1995 från Industrial Tribunal i Birmingham.

V — Svar på tolkningsfrågorna

A — *Inledning*

38. Enligt fast rättspraxis [28] ankommer det på varje medlemsstat att i avsaknad av gemenskapsrättslig reglering på området i sin nationella rättsordning fastställa processrättsliga regler för talan inför domstol avsedda att tillvarata rättigheter som för enskilda följer av gemenskapsrättens direkta effekter.

39. Denna processrättsliga självständighet är dock föremål för två begränsningar.

40. För det första får med stöd av "likvärdighetsprincipen" processrättsliga regler som tillåter enskilda att utöva de rättigheter som följer av gemenskapens rättsordning inte vara mindre gynnsamma än de regler som gäller för liknande talan avseende nationell lagstiftning.

41. För det andra får med stöd av "effektivitetsprincipen" de nationella processrättsliga reglerna inte vara sådana att de i praktiken gör det omöjligt eller onödigt svårt att utöva de rättigheter som följer av gemenskapens rättsordning.

B — *Den första frågan*

42. Med den första tolkningsfrågan anmodas domstolen att fastställa omfattningen av effektivitetsprincipen. Frågan har två delar.

1) Den första delen av den första frågan

43. I den första delen av sin första fråga begär House of Lords att få veta huruvida tidsfristen för preklusion enligt section 2(4) i EPA har en sådan verkan att den i praktiken gör det omöjligt eller onödigt svårt för sökandena vid den nationella domstolen att utöva sin rätt att med retro-

28 — Se särskilt dom av den 16 december 1976 i mål 33/76, Rewe (REG 1976, s. 1989; svensk specialutgåva, volym 3), punkt 5, av den 16 december 1976 i mål 45/76, Comet (REG 1976, s. 2043), punkt 13, av den 27 februari 1980 i mål 68/79, Just (REG 1980, s. 501; svensk specialutgåva, volym 5), punkt 25, av den 5 mars 1980 i mål 265/78, Ferwerda (REG 1980, s. 617; svensk specialutgåva, volym 5), punkt 10, av den 27 mars 1980 i mål 61/79, Denkavit (REG 1980, s. 1205; svensk specialutgåva, volym 5), punkt 25, av den 12 juni 1980 i mål 130/79, Express Dairy Foods (REG 1980, s. 1887; svensk specialutgåva, volym 5), punkt 12, av den 9 november 1983 i mål 199/82, San Giorgio (REG 1983, s. 3595; svensk specialutgåva, volym 7), punkt 12, av den 29 juni 1988 i mål 240/87, Deville (REG 1988, s. 3513), punkt 12, av den 25 juli 1991 i mål C-208/90, Emmott (REG 1991, s. I-4269; svensk specialutgåva, volym 11), punkt 16, ovannämnda dom i målet Fisscher, punkt 39, dom av den 6 juli 1995 i mål C-62/93, BP Soupergaz (REG 1995, s. I-1883), punkt 41, av den 14 december 1995 i mål C-312/93, Peterbroeck (REG 1995, s. I-4599), punkt 12, av den 14 december 1995 i de förenade målen C-430/93 och C-431/93, van Schijndel och van Veen (REG 1995, s. I-4705), punkt 17, ovannämnda dom i målet Dietz, punkt 36, av den 10 juli 1997 i mål C-261/95, Palmisani (REG 1997, s. I-4025), punkt 27, av den 17 juli 1997 i mål C-90/94, Haahr Petroleum (REG 1997, s. I-4085), punkt 46, av den 2 december 1997 i mål C-188/95, Fantask m.fl. (REG 1997, s. I-6783), punkt 47, av den 15 september 1998 i mål C-231/96, Edis (REG 1998, s. I-4951), punkt 19 och av den 1 december 1998 i mål C-326/96, Levez (REG 1998, s. I-7835), punkt 18, nedan kallad Levezdomen.

aktiv verkan ansluta sig till ett yrkesbaserat pensionssystem.

44. Grunden till denna fråga är tydlig. Flera sökanden underlät att väcka talan inom sex månader från anställningstidens utgång. [29] Enligt den omtvistade bestämmelsen förlorar de möjligheten att få sin tidigare tjänsteställning godkänd för beräkningen av sina pensionsförmåner. Den hänskjutande domstolen vill kontrollera att effektivitetsprincipen inte hindrar att denna talan inte kan tas upp till prövning.

45. Domstolens rättspraxis gör det möjligt att besvara denna fråga kortfattat.

46. Domstolen har ständigt fastslagit "att fastställande av skäliga tidsfrister för väckande av talan vid äventyr av preklusion är förenligt med gemenskapsrätten". [30] Domstolen anser att "sådana frister således inte (kan) anses medföra att det i praktiken blir omöjligt eller orimligt svårt att utöva de rättigheter som följer av gemenskapsrätten, även om den omständigheten att dessa frister löper ut per definition medför att den talan som har väckts helt eller delvis avvisas". [31]

47. Den preklusion som följer av att dessa frister för talan löper ut är en tillämpning av den grundläggande principen om rättssäkerhet som skyddar både den enskilde och förvaltningen i fråga. [32] Denna princip återspeglar behovet av "att säkerställa att lagenligheten i förvaltningsbeslut inte kan ifrågasättas i det oändliga". [33]

48. Den tidsfrist som föreskrivs i section 2(4) i EPA kan dessutom betecknas som "skälig" med avseende på domstolens rättspraxis. Domstolen har nämligen tidigare ansett att betydligt kortare nationella tidsfrister för preklusion är förenliga med gemenskapsrätten. [34]

49. Följaktligen finner jag att effektivitetsprincipen inte utgör hinder för en tillämpning av section 2(4) i EPA på talan i målet vid den nationella domstolen.

2) Den andra delen av den första frågan

50. Med den andra delen av sin första fråga begär House of Lords att få veta om

29 — Det är fallet med Kynaston, Fletcher, Foster, Harrison och Lee (punkterna 92—96 i beslutet av den 4 december 1995 från Industrial Tribunal i Birmingham).

30 — Ovannämnda dom i målet Fantask m.fl., punkt 48. Se även ovannämnda dom i målet Rewe, punkt 5, i målet Comet, punkterna 16—18, i målet Just, punkt 22, i målet Denkavit m.fl., punkt 23, i målet Palmisani, punkt 28, i målet Haahr Petroleum, punkt 48, i målet Edis, punkt 20 och i målet Levez, punkt 19.

31 — Ovannämnda dom i målet Fantask m.fl., punkt 48.

32 — Se särskilt ovannämnda dom i målet Rewe, punkt 5, i målet Comet, punkt 18 och i målet Palmisani, punkt 28.

33 — Dom av den 27 oktober 1993 i mål C-338/91, Steenhorst-Neerings (REG 1993, s. I-5475), punkt 22.

34 — I det ovannämnda målet Rewe fastställdes "reklamationsfristen" enligt den tyska lagstiftningen till en månad. I det ovannämnda målet Comet fastställdes tidsfristen för talan enligt den nederländska lagstiftningen till 30 dagar (förslag till avgörande föredraget av generaladvokaten Warner i båda dessa mål, REG 1976, s. 2001 och 2002).

regulation 12 i Occupational Pension Regulations får den verkan att den i praktiken gör det omöjligt eller onödigt svårt för sökandena vid den nationella domstolen att med retroaktiv verkan utöva sin rätt att ansluta sig till ett yrkesbaserat pensionssystem.

51. Under förfarandets gång har diskussionerna i huvudsak gällt domstolens dom av den 11 december 1997 i målet Magorrian och Cunningham [35] (nedan kallad Magorriandomen).

52. I denna dom prövade sjätte avdelningen i domstolen en processrättslig regel som är identisk med regeln i regulation 12 i Occupational Pension Regulations. [36] Domstolen fastslog att effektivitetsprincipen utgjorde hinder för att en sådan processrättslig regel skulle kunna tillämpas på talan som väcks enligt artikel 119 i fördraget av deltidsanställda arbetstagare som gör sin rätt gällande att med retroaktiv verkan ansluta sig till ett yrkesbaserat pensionssystem. [37]

53. Det skall således prövas om denna slutsats likaså kan tillämpas på talan i målet vid den nationella domstolen.

35 — C-246/96 (REG 1997, s. I-7153).

36 — Det gäller regulation 12 i Occupational Pension Schemes (Equal Access to Membership) Regulations (Northern Ireland) 1976 (förordningar om lika rätt till anslutning till ett yrkesbaserat pensionssystem för Nordirland, nedan kallade Occupational Pension Regulations (Northern Ireland). Genom denna artikel föreskrivs att i förfaranden som avser rätt till anslutning till yrkesbaserade pensionssystem kan inte rätten att få ansluta sig till ett system föreligga för en period som infallit mer än två år före talans väckande (Magorriandomen, punkt 5).

37 — Punkt 2 i domslutet.

54. För det ändamålet skall jag definiera omfattningen av Magorriandomen. Jag kommer därefter att mot bakgrund av detta beslut pröva de faktiska omständigheterna i målet vid den nationella domstolen.

a) Magorrianmålet

55. De faktiska omständigheterna i Magorrianmålet kan sammanfattas på följande sätt.

Det yrkesbaserade pensionssystemet i fråga garanterade samtliga anslutna utbetalning av en klumpsumma samt en avgångspension. Systemet innefattade dessutom ett särskilt system, [38] Mental Health Officer-systemet (nedan kallat MHO-systemet), genom vilket ytterligare förmåner beviljades personer som hade förvärvsarbetat heltid under minst tjugo år.

Fru Magorrian hade fullgjort nio års heltidstjänstgöring och motsvarande elva år på deltid. Fru Cunningham hade fullgjort femton års heltidstjänstgöring och motsvarande elva år på deltid. Båda två hade således fullgjort motsvarande minst tjugo års heltidstjänstgöring. På grund av deras

38 — Såsom fastställdes i punkt 32 i Magorriandomen.

deltidsarbete hade de ändå utestängts från anslutning till MHO-systemet. [39]

När fru Magorrian och fru Cunningham pensionerades erhöll de en klumpsumma samt avgångspension. De var däremot inte berättigade till de ytterligare förmåner som garanteras genom MHO-systemet. De väckte därför talan för att få sina perioder av deltidsanställning beaktade för beräkningen av dessa förmåner. Även om den nationella domstolen ansåg att de hade varit utsatta för könsdiskriminering tillät regulation 12 i Occupational Pension Regulations (Nordirland) att hänsyn togs endast till den tjänstgöring de hade fullgjort mindre än två år före dagen för talans väckande.

Det var under dessa omständigheter som sjätte avdelningen hos domstolen fastslog att gemenskapsrätten är till hinder för att en nationell bestämmelse tillämpas på en talan om att tillerkänna sökandena rätt att ansluta sig till ett yrkesbaserat pensionssystem, då rättsverkningarna i tiden — för det fall talan bifalls — enligt denna nationella bestämmelse begränsas till en tid av två år räknat bakåt från den dag då talan väcks. [40]

39 — Magorriandomen, punkt 32.

40 — Ibidem, punkt 47.

56. Förenade kungarikets regering och svarandena vid den nationella domstolen hävdar att beslutet i Magorriandomen rättfärdigas av omständigheterna i just det målet, men att avgörandet inte kan överföras på detta mål.

De betonar att, då regulation 12 i Occupational Pension Regulations (Nordirland) utgjorde ett hinder för beaktande av sökandenas samtliga tidigare tjänstgöringar, kunde fruarna Magorrian och Cunningham inte uppfylla villkoret för att ansluta sig till MHO-systemet. Denna bestämmelse berövade följaktligen *totalt* sökandena från de ytterligare förmåner som följer av detta system. Det är endast i den meningen som den omtvistade regeln i praktiken gjorde det omöjligt att utöva de rättigheter som följer av gemenskapens rättsordning.

Däremot berövades sökandena i målen vid den nationella domstolen genom regulation 12 i Occupational Pension Regulations inte helt och hållet rätten att med retroaktiv verkan ansluta sig till ett yrkesbaserat pensionssystem. I regulation 12 begränsas endast den period som föregår väckande av talan för vilken de kan erhålla denna anslutning.

Men enligt fast rättspraxis [41] utgör effektivitetsprincipen inget hinder för tillämpning

41 — Ovannämnda dom i målet Steenhorst-Neerings, punkt 16, dom av den 6 december 1994 i mål C-410/92, Johnson (REG 1994, s. I-5483), punkt 23, av den 23 november 1995 i mål C-394/93, Alonso-Pérez (REG 1995, s. I-4101), punkt 30, och dom i målet Levez, punkt 20.

av en nationell regel som endast begränsar den retroaktiva verkan av talan som väckts för att erhålla en bestämd förmån.

57. Jag kan inte dela den bedömningen.

58. Omständigheterna i målet Magorrian var förvisso speciella. Uttrycken i domstolens argumentering sträcker sig dock betydligt utöver de särskilda omständigheterna i det målet.

59. Låt oss pröva den argumenteringen.

60. Som svar på den första tolkningsfrågan fastslog domstolen att "tjänstgöringsperioder för deltidsanställda utsatta för indirekt könsdiskriminering skall beaktas från och med den 8 april 1976, den dag då domen i mål... Defrenne II meddelades, med avseende på beräkningen av de förmåner som de har rätt till". [42]

Med detta fastställande drog domstolen de logiska följderna av sin tidigare rättspraxis, särskilt de ovannämnda domarna i målen Vroege, Fisscher och Dietz.

I enlighet med dessa domar ges nämligen deltidsanställda arbetstagare som är utsatta för en indirekt könsdiskriminering genom artikel 119 i fördraget rätt att med retroaktiv verkan vara anslutna till det omtvistade yrkesbaserade pensionssystemet och att uppbära de förmåner som följer av detta system. Fastställandet av denna rätt innebär genomförande av ett mer omfattande krav enligt vilket "i fall där sådan diskriminering förekommit [detta] innebär att likabehandling skall åstadkommas på så sätt att den könsdiskriminerade arbetstagaren försätts i samma situation som arbetstagarna av det motsatta könet". [43] Upprättandet av en icke-diskriminerande situation innebär således att den diskriminerade arbetstagaren kan kräva att samtliga de perioder av deltidsanställning som han har fullgjort sedan den 8 april 1976 kan beaktas för beräkningen av hans pensionsrättigheter.

61. Inom ramen för prövningen av den andra tolkningsfrågan betonade domstolen att "talan inte [avser] att erhålla vissa ytterligare förmåner med retroaktiv verkan, utan att de berörda skall få rätt att *utan inskränkning* ansluta sig till ett yrkesbaserat system". [44]

42 — Magorriandomen, punkt 1 i domslutet.

43 — Ovannämnda dom i målet Fisscher, punkt 35.

44 — Magorriandomen, punkt 42 (min kursivering).

Domstolen gjorde på så sätt skillnad mellan två grupper av talan: den där sökandena försöker erhålla *retroaktiv betalning* av förmåner och den där sökandena kräver erkännande av deras rätt att *med retroaktiv verkan ansluta sig* till ett yrkesbaserat pensionssystem (anslutning "utan inskränkning").

Med avseende på den första gruppen av talan bekräftade domstolen att effektivitetsprincipen inte var ett hinder för tillämpningen av en nationell regel som "begränsade den period som föregick talans väckande för vilken *retroaktiv betalning* av förmåner kunde erhållas." [45]

När det däremot gäller den andra gruppen av talan ansåg domstolen att "den omtvistade regeln i målet vid den nationella domstolen [är] till *hinder för att de berördas hela tjänstgöringstid från och med den 8 april 1976* till [två år före den dag då deras talan väcktes] [skall kunna] beaktas vid beräkningen av de ytterliga förmåner som kan utgå *även efter talans väckande*". [46]

62. Domstolen avsåg inte att begränsa detta konstaterande till de specifika omständigheterna i målet Magorrian. Tvärtom betonade domstolen att den omtvistade processrättsliga regeln skadade själva kärnan i rätten att med retroaktiv verkan ansluta sig till ett yrkesbaserat pensionssystem.

Domstolen angav nämligen att "till skillnad från de... regler... — som i rättssäkerhetens intresse endast begränsade den retroaktiva verkan av en talan om att erhålla vissa förmåner men inte stred mot själva kärnan i de rättigheter som följer av gemenskapens rättsordning — innebär följaktligen en sådan regel som den i målet vid den nationella domstolen att det i praktiken blir omöjligt för enskilda att med åberopande av gemenskapsrätten göra gällande sina rättigheter". [47]

För att bekräfta denna bedömning tillade domstolen att "den sistnämnda nationella regeln innebär en begränsning i tiden av den direkta effekten av artikel 119 i fördraget i de fall då en sådan begränsning varken har föreskrivits i domstolens rättspraxis eller i protokoll nr 2 fogat till Fördraget om Europeiska unionen [Barberprotokollet]". [48]

Domstolen anser således att den omtvistade processrättsliga regeln på samma sätt som en begränsning i tiden av de direkta effekterna av artikel 119 i fördraget berövar enskilda som normalt skulle kunna utöva sina rättigheter enligt den gemenskapsrättsliga bestämmelsen i fråga möjligheten att förlita sig till den som stöd för sin talan.

45 — Ibidem, punkt 43 (min kursivering).
46 — Ibidem (min kursivering).
47 — Ibidem, punkt 44.
48 — Ibidem, punkt 45.

63. Av dessa överväganden framgår att den riktning som följdes i Magorriandomen inte begränsas till de specifika omständigheterna i det målet.

64. Det förefaller mig för övrigt att denna lösning bör överföras på detta mål.

Precis som i det ovannämnda målet är regulation 12 i Occupational Pension Regulations "till hinder för att de berördas hela tjänstgöringstid från och med den 8 april 1976 till [två år före den dag då deras talan väcktes] [skall kunna] beaktas vid beräkningen av de... förmåner som kan utgå även efter talans väckande". [49]

Jag måste även betona att de berörda i målet Magorrian försökte få erkännande av sin rätt att med retroaktiv verkan ansluta sig till pensionssystemet i syfte att uppbära *ytterligare förmåner*. Vilken utgång målet än fick var de således förvissade om att få den klumpsumma och den avgångspension som garanterades dem genom det allmänna yrkesbaserade pensionssystemet.

I dessa mål däremot syftar sökandena till att få sin rätt fastställd att med retroaktiv verkan kunna ansluta sig till de omtvistade pensionssystemen för att uppbära en *grundpension*. Men om effektivitetsprincipen strider mot tillämpningen av en processrättslig regel som är ett hinder för att de berördas hela tjänstgöringstid från och med den 8 april 1976 skall beaktas för beräkningen av ytterligare förmåner, måste den i än högre grad strida mot tillämpningen av denna regel, när denna är ett hinder vid beaktande av nämnda tjänstgöring för beräkningen av grundpensionen.

65. Svarandena vid den nationella domstolen anser att en sådan lösning är oförenlig med domstolens rättspraxis, särskilt med de ovannämnda domarna i målen Fisscher och Dietz. Svarandena erinrar om att enligt dessa domar "kan inte nationella regler om frister för att väcka talan åberopas gentemot arbetstagare som gör gällande sin rätt att vara anslutna till ett yrkesbaserat pensionssystem". [50]

66. Det argumentet övertygar mig inte.

I de ovannämnda domarna hade domstolen nämligen inte anmodats att uttala sig om huruvida effektivitetsprincipen var ett hinder för tillämpningen av de berörda processrättsliga reglerna. I betraktande av syftet med de frågor som ställts till domstolen begränsade sig denna tvärtom till att i allmänna ordalag erinra om sin rättspraxis beträffande medlemsstaternas pro-

49 — Ibidem, punkt 43.

50 — Ovannämnda dom i målet Dietz, punkt 37. Se även ovannämnda dom i målet Fisscher, punkt 40.

cessrättsliga självständighet. Domstolen bekräftade sålunda på nytt att reglerna i nationell rätt om frister för att väcka talan kan åberopas mot arbetstagare som gör gällande sin rätt att vara anslutna till ett yrkesbaserat pensionssystem "*under förutsättning att* reglerna... inte i praktiken gör det omöjligt eller orimligt svårt att hävda rättigheter enligt gemenskapernas rättsordning". [51] Till skillnad från målet Magorrian prövade domstolen inte huruvida de omtvistade processrättsliga reglerna uppfyllde detta krav.

De processrättsliga reglerna i fråga i de ovannämnda domarna i målen Fisscher och Dietz skilde sig dessutom från den regel som var föremål för talan i målet Magorrian. Dessa regler ålade enbart "traditionella" frister för preklusion eller fastställde likarättsprinciper (nämligen "rechtsverwerking" i nederländsk rätt), [52] men begränsade inte, om talan bifölls, de berördas rätt att med retroaktiv verkan vara anslutna till det yrkesbaserade pensionssystem från vilket de hade utestängts.

67. Slutligen är jag inte heller övertygad av argumentet att regulation 12 i Occupational Pension Regulations skulle uppmuntra sökandena att vara skyndsamma genom att anmoda dem att väcka talan inom de månader, eller senast inom två år, som följer på deras utestängning från anslutningen till ett yrkesbaserat pensionssystem.

Till skillnad från frister om preklusion är nämligen den omtvistade processrättsliga regeln inte en sådan regel som bidrar till rättssäkerheten, eftersom den är tillämplig även på sökande som enligt section 2(4) i EPA har väckt talan inom de sex månader som följer på den berörda anställningstidens utgång. [53]

b) De faktiska omständigheterna i målen vid den nationella domstolen

68. Det är nu lämpligt att pröva de faktiska omständigheterna i målen vid den nationella domstolen.

69. Om de 60 000 fall av talan som väckts vid de nationella domstolarna har vi endast mycket begränsad information. Det är således omöjligt att föreställa sig samtliga de faktiska omständigheter som kan förekomma inom ramen för dessa förfaranden.

51 — Ovannämnda dom i målet Dietz, punkt 37 (min kursivering).

52 — Se generaladvokaten van Gervens förslag till avgörande i de ovannämnda målen Vroege och Fisscher, punkt 31 samt generaladvokaten Cosmas förslag till avgörande i det ovannämnda målet Dietz, punkt 30.

53 — Se härvid dom i målet Magorrian, punkt 46.

70. Handlingarna i målen gör det dock möjligt att identifiera åtminstone tre grupper av situationer. [54]

71. *För det första* kan tillämpningen av regulation 12 i Occupational Pension Regulations vara sådan att den berövar vissa sökanden möjligheten att uppfylla de villkor som krävs för att åtnjuta pensionsförmåner.

Fru Fosters fall visar på detta slags situation.

Mellan maj månad 1979 och maj månad 1994 arbetade fru Foster deltid för Midland Bank. Hon tilläts den 1 september 1992 att ansluta sig till arbetsgivarens pensionssystem. I maj 1994 pensionerades hon. Fru Foster har dock ingen pension. Systemet hos Midland Bank gör nämligen rätten till pensionsförmåner beroende av villkoret att den berörde har varit ansluten under en period av minst två år. Men fru Foster uppfyller inte detta villkor, eftersom hon var ansluten endast under tjugo månader.

Den 23 december 1994 väckte fru Foster talan för att få sin rätt erkänd att med retroaktiv verkan vara ansluten till det omtvistade systemet. [55] I det hänseendet medger regulation 12 i Occupational Pension Regulations henne att bli ansluten endast för anställningsperioder som fullgjorts från och med den 23 december 1992, det vill säga efter det att hon faktiskt blev ansluten till pensionssystemet inom Midland Bank. Den omtvistade processrättsliga regeln som genom att hindra att hänsyn tas till fru Fosters tjänstgöringstid innan hon blev ansluten berövar henne varje möjlighet att uppfylla kravet för att komma i åtnjutande av en avgångspension.

Denna regel gör det således omöjligt för sökanden att utöva de rättigheter som följer av artikel 119 i fördraget.

72. *För det andra* åberopar vissa sökanden sin rätt att med retroaktiv verkan ansluta sig till ett yrkesbaserat pensionssystem för sådana perioder av deltidstjänstgöring som de har fullgjort mer än två år före den dag då de väckte talan.

Detta är fallet med fru Wainsborough. [56]

54 — Jag stöder mig i huvudsak på sidorna 26—34 i den franska översättningen av beslutet om hänskjutande samt på punkterna 92—96 i beslutet av den 4 december 1995 från Industrial Tribunal i Birmingham.

55 — I själva verket väckte fru Foster talan mer än sex månader efter det att hennes anställning hade upphört. Denna talan kan således inte tas upp till prövning. För ändamålet med min argumentering skall jag ändå behandla hennes ansökan som om den hade lämnats in inom den frist som föreskrivs i section 2(4) i EPA.

56 — Likaså med Preston, Maltby, Cockrill, Nuttall, Barron, Gilbert, Walker, Culley och Guerin.

Fru Wainsborough har arbetat deltid för Midland Bank sedan maj månad 1973. Hon tilläts ansluta sig till arbetsgivarens pensionssystem den 1 september 1992. Den 8 december 1994 väckte hon talan i syfte att få sin rätt fastställd att med retroaktiv verkan vara ansluten till detta system för tjänstgöringstiden före den 1 september 1992. Med stöd av regulation 12 i Occupational Pension Regulations kan en anslutning avse endast de anställningsperioder som har fullgjorts från och med den 8 december 1992, det vill säga efter det att hon blev ansluten till pensionssystemet hos Midland Bank. Följaktligen har fru Wainsboroughs talan helt enkelt avvisats.

Genom regulation 12 i Occupational Pension Regulations omöjliggörs i denna typ av situationer varje talan som syftar till att sökandena skall få sin rätt fastställd att med retroaktiv verkan vara anslutna till ett yrkesbaserat pensionssystem och att uppbära de förmåner som följer av detta system. Artikeln skadar sålunda själva kärnan i de rättigheter som följer av gemenskapens rättsordning.

73. För det tredje hävdar vissa sökande sin rätt att med retroaktiv verkan vara anslutna till ett yrkesbaserat pensionssystem för olika perioder av deltidsanställning: perioder som de har fullgjort mer än två år före talans väckande och perioder som de har fullgjort mindre än två år före denna dag.

Det är fallet med fru Jones. [57]

Fru Jones har arbetat som lärare på deltid sedan april månad 1977. Sedan augusti månad 1993 är hon ansluten till Teachers' Superannuation Scheme. Den 6 december 1994 väckte hon talan i syfte att få sin rätt fastställd att med retroaktiv verkan vara ansluten till detta pensionssystem. Med tillämpning av regulation 12 i Occupational Pensions Regulations kan en anslutning endast avse de anställningsperioder som hon fullgjort från och med den 6 december 1992. Talan avvisas således i den mån den avser perioderna mellan april månad 1977 och den 5 december 1992.

I denna typ av situationer omöjliggörs inte sökandenas talan genom regulation 12 i Occupational Pensions Regulations. Däremot görs den genom denna bestämmelse orimligt svår, eftersom den hindrar att hänsyn tas till de berördas tjänstgöringstid från början av deras anställning fram till två år före den dag då de väckte talan.

57 — Eller med fru Harris.

74. Jag anser att regulation 12 i Occupational Pension Regulations i de tre ovannämnda situationerna har den verkan att den i praktiken gör det omöjligt eller orimligt svårt för sökandena vid den nationella domstolen att utöva sin rätt att med retroaktiv verkan vara anslutna till ett yrkesbaserat pensionssystem.

75. Följaktligen anmodar jag domstolen att fastställa att effektivitetsprincipen hindrar tillämpningen av den omtvistade bestämmelsen på talan i målet vid den nationella domstolen.

C — *Den andra frågan*

76. Med den andra tolkningsfrågan anmodas domstolen att fastställa omfattningen av likvärdighetsprincipen.

77. Mot bakgrund av mina ovan anförda slutsatser är det motiverat att pröva denna fråga endast med avseende på section 2(4) i EPA. Om, som jag anser, effektivitetsprincipen hindrar tillämpningen av regulation 12 i Occupational Pension Regulations på talan i målet vid den nationella domstolen kommer de nationella domstolarna att se sig nödsakade att inte tillämpa denna bestämmelse, i enlighet med domstolens rättspraxis.[58] I så fall kan det förefalla överflödigt att beakta likvärdighetsprincipen i förhållande till denna andra processrättsliga regel.

78. För fullständighetens skull skall jag ändå pröva denna princip med beaktande av de båda omtvistade nationella bestämmelserna.

79. Likvärdighetsprincipen ställer ett krav på "icke-diskriminering": utövandet av en rättighet enligt gemenskapsrätten genom nationella rättsordningar kan inte underkastas strängare villkor än utövandet av en sådan motsvarande rent nationell rättighet.

80. House of Lords söker därför fastställa huruvida de processrättsliga krav enligt section 2(4) i EPA och regulation 12 i Occupational Pension Regulations som är tillämpliga på den talan som på grundval av artikel 119 i fördraget har väckts av sökandena i målet vid den nationella domstolen är mindre gynnsamma än andra processrättsliga krav som är tillämpliga på "liknande talan avseende nationell lagstiftning".

81. I det syftet har House of Lords hänskjutit tre frågor till domstolen. I den första frågar House of Lords om det är förenligt med likvärdighetsprincipen att genom EPA

58 — Särskilt domstolens dom av den 9 mars 1978 i mål 106/77, Simmenthal (REG 1978, s. 629; svensk specialutgåva, volym 4).

genomföra enskildas rättigheter enligt artikel 119 i fördraget. Med den andra frågan begär House of Lords att få veta vilka kriterier i gemenskapsrätten som gör det möjligt att identifiera "en liknande talan enligt nationell lagstiftning". Med den tredje frågan söker House of Lords att få veta vilka kriterier i denna rätt som gör det möjligt att fastställa om de bestämmelser som reglerar denna liknande talan enligt nationell lagstiftning är "mer gynnsamma" än de regler som är tillämpliga på talan som grundas på åsidosättande av artikel 119 i fördraget.

82. Sedan denna begäran om tolkning hade mottagits meddelade domstolen dom i målet Levez. Som House of Lords noterar [59] liknar de principiella frågor som väckts i det målet de frågor som vi behandlar i dag. [60] Följaktligen kommer jag att i väsentlig mån upprepa den argumentering som domstolen fört i den domen.

1) Den första delen av den andra frågan

83. I första hand ställs frågan huruvida House of Lords för att säkerställa att likvärdighetsprincipen följs kan anse att en talan som grundas på bristande kännedom om EPA utgör en sådan nationell talan som liknar en talan som grundas på åsidosättande av artikel 119 i fördraget.

59 — Sidorna 13 och 14 i den franska översättningen av beslutet om hänskjutande.

60 — I det målet anmodades domstolen att ange omfattningen av likvärdighetsprincipen för att fastställa om den hindrade att section 2(5) i EPA tillämpades på en talan som grundats på artikel 119 i fördraget och som en löntagare väckt för att erhålla retroaktiv utbetalning av lön.

84. I mitt förslag till avgörande i målet Levez [61] angav jag skälen för att de fall av talan som har väckts enligt EPA och enligt artikel 119 i fördraget enligt min mening inte skall betraktas som liknande utan som identiska.

85. Domstolen delade min uppfattning, eftersom den i ovannämnda dom fastställde följande:

"Det skall fastslås att EPA utgör den nationella lagstiftning genom vilken den gemenskapsrättsliga principen om förbud mot könsdiskriminering i lönehänseende genomförs, såsom den följer av artikel 119 i fördraget och av rådets direktiv 75/117/EEG av den 10 februari 1975 om tillnärmningen av medlemsstaternas lagar om tilllämpningen av principen om lika lön för kvinnor och män (EGT L 45, s. 19; svensk specialutgåva, område 13, volym 4, s. 78).

... för att säkerställa att likvärdighetsprincipen iakttas [är det] inte tillräckligt att samma rättegångsregler tillämpas på två former av jämförbara yrkanden, av vilka det ena grundas på gemenskapsrätten och det andra på nationell rätt, eftersom det rör sig om ett och samma rättsmedel.

61 — Punkterna 41—48.

Sedan Förenade kungariket anslutit sig till gemenskapen utgör EPA den lagstiftning genom vilken Förenade kungariket fullgör sina skyldigheter enligt artikel 119 i fördraget och direktiv 75/117. *Det är således inte lämpligt att lägga EPA till grund för en jämförelse i syfte att säkerställa att likvärdighetsprincipen iakttas*". [62]

86. Jag föreslår att domstolen i detta mål bekräftar denna bedömning och följaktligen besvarar frågan från den hänskjutande domstolen nekande.

2) Den andra delen av den andra frågan

87. I andra hand önskar House of Lords få veta vilka kriterier enligt gemenskapsrätten som gör det möjligt att identifiera en liknande talan avseende nationell lagstiftning.

88. I det hänseendet ges i målet Levez en sammanfattning av de tillämpliga principerna.

Sålunda kan talan som grundas på åsidosättande av nationell rätt och talan som grundas på åsidosättande av gemenskapsrätten anses "liknande" när föremålet för och bakgrunden till talan är likartade. [63]

För övrigt skall den nationella domstolen för att kontrollera om likvärdighetsprincipen har iakttagits pröva såväl tvisteföremålet som de väsentliga beståndsdelarna i de former av talan vid nationell domstol som påstås vara likartade. [64]

Dessutom skall varje fall där frågan uppkommer huruvida en nationell rättegångsregel är mindre förmånlig än de regler som avser likartade inhemska åtgärder prövas med beaktande av bestämmelsens betydelse för hela förfarandet, dess gång och särskilda kännetecken vid olika nationella instanser. [65]

Slutligen kan likvärdighetsprincipen inte tolkas så, att den ålägger en medlemsstat en skyldighet att utvidga sitt mest fördelaktiga nationella system till att omfatta samtliga fall av talan som väckts inom berört rättsområde. [66]

62 — Punkterna 46—48 (min kursivering).

63 — Ovannämnda dom i målet Palmisani, punkterna 34—38, i målet Edis, punkt 36, och i målet Levez, punkt 41.

64 — Ovannämnda dom i målet Palmisani, punkterna 34—38, och i målet Levez, punkt 43.

65 — Ovannämnda dom i målet Peterbroeck, punkt 14, i målet van Schijndel och i målet van Veen, punkt 19, och i målet Levez, punkt 44.

66 — Ovannämnda dom i målet Edis, punkt 36, och i målet Levez, punkt 42.

89. I detta skede är det tillräckligt att hänvisa till de principer som har uttalats i målet Levez för att svara på frågan från House of Lords. Domstolen har nämligen endast anmodats att fastställa vilka faktorer för tolkningen av gemenskapsrätten som gör det möjligt att identifiera en liknande talan avseende nationell lagstiftning. Den hänskjutande domstolen begär inte att ett sådant rättsmedel specifikt skall anges.

Domstolen anser vidare att "det ankommer... på den nationella domstolen att kontrollera om de rättegångsregler som i den nationella rätten är avsedda att säkerställa skyddet av de rättigheter som tillkommer medborgarna genom gemenskapsrätten är förenliga med likvärdighetsprincipen". [67]

Erkännande av den befogenheten rättfärdigas av det faktum "att den nationella domstolen... är ensam om att ha direkt kunskap om rättegångsreglerna för talan i [nationella] mål". [68]

90. Intresset av att lämna ett ändamålsenligt svar till den nationella domstolen leder likväl domstolen till att ibland utforma mer detaljerade yttranden i fråga om eventuella jämförelsekriterier. I ovannämnda dom i målet Palmisani [69] hjälpte domstolen sålunda den hänskjutande domstolen att identifiera vilka inhemska rättsmedel i den nationella lagstiftningen som kan jämföras med talan för att man skall kunna säkerställa att den skada ersätts som har uppkommit genom att ett gemenskapsrättsligt direktiv har införlivats för sent.

91. *A priori* kan det inte uteslutas att domstolen beslutar att anta ett liknande tillvägagångssätt i detta mål.

92. Det är därför lämpligt att söka efter ett rättsmedel i den nationella lagstiftningen som kan anses som liknande den talan som väckts i målet vid den nationella domstolen.

93. Sökandena i målet vid den nationella domstolen har i sitt skriftliga yttrande framfört många jämförelsekriterier. De har hävdat att deras begäran kan jämföras med talan som grundas på Sex Discrimination Act 1975, med talan som grundas på Race Relations Act 1976, med talan för att erhålla retroaktiv betalning av lön [70] eller med talan mot olagliga löneavdrag. [71]

67 — Dom i målet Levez, punkt 39. Se även ovannämnda dom i målet Palmisani, punkt 33.

68 — Dom i målet Levez, punkt 43.

69 — Punkterna 33—38.

70 — De åberopar Limitation Act 1980 och Industrial Tribunals Extension of Jurisdiction (England and Wales) Order 1994 (punkt 6.11 i sökandenas yttrande).

71 — De åberopar Employment Rights Act 1996 (punkt 6.14 i sökandenas yttrande).

94. I mitt förslag till avgörande i målet Levez [72] angav jag skälen till varför enligt min mening talan som grundas på Sex Discrimination Act 1975 eller på Race Relations Act 1976 inte på ett ändamålsenligt sätt kunde jämföras med talan som väckts enligt artikel 119 i fördraget. En sådan jämförelse skulle i huvudsak likna ett synsätt där frågan om diskriminering — könsdiskriminering eller rasdiskriminering — var i centrum för diskussionen. Jag har därför valt en jämförelse inom arbetsrättens område med hänvisning till en talan enligt nationell rätt vars syfte var identiskt med syftet för den talan som grundades på åsidosättande av gemenskapsrätten.

95. Denna argumentering leder mig likaså till att i detta mål som jämförelsegrund avvisa sådan talan som väckts för att erhålla retroaktiv utbetalning av lön eller talan mot olagliga löneavdrag. Talan i målet vid den nationella domstolen gäller inte retroaktiv utbetalning av lön eller annan avlöning utan sökandenas retroaktiva anslutning till ett yrkesbaserat pensionssystem.

96. Med hänsyn till detta syfte finner jag att talan i målet vid den nationella domstolen skall jämföras med en talan enligt nationell lagstiftning genom vilken en arbetstagare på annan grund än gemenskapsrätten syftar till att med retroaktiv verkan få ansluta sig till ett yrkesbaserat pensionssystem.

97. En svårighet uppstår dock. Det går att föreställa sig en mängd skäl till varför en arbetstagare inte har varit vederbörligen ansluten till ett pensionssystem. Orsaken kan vara försummelse från arbetsgivarens sida, försummelse från arbetstagaren själv, okunnighet från den ena eller den andra partens sida om deras respektive rättigheter och skyldigheter, arbetsgivarens bedrägeri osv.

98. Kriteriet "syftet" med talan som fastställts i målet Levez gör det möjligt att i det hänseendet avgränsa undersökningen.

99. I detta fall vänder sig sökandena i målet vid den nationella domstolen mot att de har utestängts från att vara anslutna till ett yrkesbaserat pensionssystem, trots att en gemenskapsrättslig regel uttryckligen ger dem rätt till en sådan anslutning. Deras arbetsgivare borde för övrigt känna till att denna utestängning strider mot gemenskapsrätten, eftersom det sedan den ovannämnda domen i målet Bilka är tydligt att ett åsidosättande av regeln om likabehandling för erkännande av en sådan rätt till anslutning faller under artikel 119 i fördraget. [73]

100. Om dessa parametrar överförs till en rent inhemsk talan förefaller det som om den hänskjutande domstolen på ett ändamålsenligt sätt kan hänvisa till en situation där en heltidsanställd arbetstagare med åsidosättande av bindande bestämmelser

72 — Punkterna 50—69.

73 — Se ovannämnda dom i målet Vroege, punkterna 28 och 29, i målet Fisscher, punkterna 25 och 26, i målet Dietz, punkt 20, och i målet Magorrian, punkterna 28 och 29.

har utestängts från anslutning till ett yrkesbaserat pensionssystem, trots att hans arbetsgivare kände till eller skäligen borde ha känt till att denna utestängning var olaglig.

101. Jag finner följaktligen att House of Lords, för att säkerställa att likvärdighetsprincipen iakttas, som "likartad" talan i målet vid den nationella domstolen kan anse en talan enligt nationell lagstiftning som väckts av en heltidsanställd arbetstagare som av skäl som inte har samband med köns- eller rasdiskriminering olagligen har utestängts från att vara ansluten till ett yrkesbaserat pensionssystem, trots att hans arbetsgivare kände till eller skäligen borde ha känt till att en sådan utestängning är olaglig.

3) Den tredje delen av den andra frågan

102. I tredje hand frågar House of Lords vilka kriterier i gemenskapsrätten som gör det möjligt att fastställa huruvida de processrättsliga krav som reglerar en liknande talan enligt nationell lagstiftning är mer fördelaktiga än de regler som är tillämpliga på en talan som grundas på åsidosättande av artikel 119 i fördraget.

103. I enlighet med domstolens rättspraxis [74] är det de nationella domstolarna som ensamma har befogenhet att jämföra de processrättsliga regler som är tillämpliga på liknande talan enligt nationell lagstiftning och sådana regler som grundar sig på gemenskapsrätten.

104. Dock "kan [EG-domstolen] ge den nationella domstolen vissa upplysningar av betydelse för tolkningen av gemenskapsrätten som denna kan ha bruk för vid sin bedömning av målet". [75]

105. I dom i målet Levez angav domstolen att likvärdighetsprincipen skulle åsidosättas om den enskilde som åberopar en rättighet som tillkommer honom enligt gemenskapens rättsordning belastades med extra kostnader och måste iaktta ytterligare tidsfrister i förhållande till en arbetstagare som grundar sin talan på rent nationella bestämmelser. [76]

106. House of Lords skall i detta mål fastställa huruvida kraven som uppställts i section 2(4) i EPA och regulation 12 i Occupational Pension Regulations är strängare än de krav som är tillämpliga på en liknande talan enligt nationell lagstiftning som House of Lords har identifierat med hjälp av de ovan angivna kriterierna [77] (nedan kallad nationell talan).

74 — Ovannämnda dom i målet Palmisani, punkt 33, och i målet Levez, punkt 39.

75 — Dom i målet Levez, punkt 40.

76 — Punkt 51.

77 — I fortsättningen på denna argumentering antar jag att den "liknande talan enligt nationell lagstiftning" är den som jag definierade under punkt 101 i detta förslag till avgörande.

107. I det sammanhanget väcker detta mål två särskilda frågor. [78]

108. För det första kan de bestämmelser som reglerar den nationella talan innehålla processrättsliga bestämmelser som på samma gång är mer fördelaktiga och strängare än de bestämmelser som är tillämpliga på talan i målet vid den nationella domstolen.

109. Tidsfristen för att väcka en nationell talan kan nämligen vara kortare än vad som fastställts i section 2(4) i EPA. Däremot kan den berörda, om talan bifalls, bli ansluten med retroaktiv verkan till ett yrkesbaserat pensionssystem för en längre period än de två år som föreskrivs i regulation 12 i Occupational Pension Regulations.

110. I det fallet skall det fastställas huruvida jämförelsen skall avse var och en av de processrättsliga bestämmelserna (en enskild jämförelse) eller tvärtom skall avse samtliga processrättsliga regler i fråga (en allomfattande jämförelse).

111. I det hänseendet anser domstolen att "varje fall där frågan uppkommer huruvida en nationell rättegångsregel är mindre förmånlig än de regler som avser likartade inhemska åtgärder skall prövas av nationell domstol med beaktande av bestämmelsens betydelse för *hela förfarandet*, dess gång och särskilda kännetecken". [79]

112. Härav följer att de olika aspekterna på de processrättsliga reglerna inte kan prövas isolerat utan måste placeras i sitt allmänna sammanhang. [80]

113. För att fastställa huruvida de processrättsliga reglerna enligt section 2(4) i EPA och regulation 12 i Occupational Pension Regulations är mindre förmånliga än de bestämmelser som reglerar den nationella talan skall House of Lords därför göra en omfattande jämförelse av de olika aspekterna vad gäller de tillämpliga processrättsliga reglerna.

114. Den andra frågan uppkommer till följd av antalet förfaranden som inletts vid de nationella domstolarna.

78 — I det avseendet se yttrandet från Förenade kungarikets regering (punkt 5.34—5.40) och det yttrande som lämnats på de följandes vägnar: Southern Electric plc, South Wales Electricity Company plc, Electricity Pension Trustee Ltd, Midland Bank plc, Sutton College, Preston College, Grimsby College och Hull College (punkterna 54—56).

79 — Dom i målet Levez, punkt 44. Se likaså ovannämnda dom i målet Peterbroek, punkt 14, och i målet van Schijndel och van Veen, punkt 19.

80 — Se likaså generaladvokaten Cosmas förslag till avgörande i ovannämnda mål Palmisani, punkterna 22, 26 och 27.

115. Den "förmånligare" karaktären av de bestämmelser som reglerar den nationella talan kan nämligen variera alltefter de faktiska omständigheterna i målet vid den nationella domstolen. De processrättsliga bestämmelser som reglerar den nationella talan kan sålunda anses som *förmånligare* än de regler som är tillämpliga på talan i målet vid den nationella domstolen med avseende på *vissa sökande*, men *mindre förmånliga* än de bestämmelser som är tillämpliga på talan i målet vid den nationella domstolen med avseende på *andra sökande*. [81]

116. En sådan skiljaktighet kan leda vissa sökanden att med stöd av likvärdighetsprincipen kräva att de processrättsliga bestämmelserna som reglerar den nationella talan tillämpas på deras yrkande. Andra sökande däremot kan med stöd av samma likvärdighetsprincip begära att de processrättsliga reglerna enligt section 2(4) i EPA och regulation 12 i Occupational Pension Regulations tillämpas på deras yrkande.

117. I likhet med Förenade kungarikets regering anser jag att det skulle vara oförenligt med rättssäkerhetsprincipen att tillåta att likvärdighetsprincipen tillämpades på det sättet.

118. De nationella domstolarna skulle nämligen vara tvungna att avgöra talan i målet vid den nationella domstolen med stöd av olika rättsregler. Såväl de behöriga myndigheterna som de enskilda, sökanden eller svaranden, skulle inte längre ha möjlighet att fastställa vilka regler i den nationella lagstiftningen som är tillämpliga på tvisterna.

119. Följaktligen föreslår jag att domstolen fastslår att inom ramen för likvärdighetsprincipen skall de processrättsliga bestämmelser som reglerar en liknande talan enligt nationell lagstiftning och de processrättsliga regler som är tillämpliga på talan som grundas på åsidosättande av gemenskapsrätten jämföras objektivt och i princip och inte subjektivt i förhållande till de faktiska omständigheterna för de olika sökandena i målet vid den nationella domstolen.

D — *Den tredje frågan*

120. Den tredje frågan gäller den särskilda situationen för vissa sökanden i målet vid den nationella domstolen.

121. Det skall erinras om att dessa är lärare eller föreläsare som arbetar regelbundet, men enligt successiva juridiskt fristående avtal (nedan kallad(e) läraren eller lärarna). Deras avtal omfattar, alltefter omständigheterna, ett akademiskt år, en termin eller till och med den särskilda tid som en kurs

81 — Det skall betonas att begreppet "liknande talan enligt nationell lagstiftning" inte kan variera alltefter omständigheterna för de olika sökandena i målet vid den nationella domstolen. Denna talan identifieras nämligen med hjälp av objektiva kriterier (se punkt 88 i detta förslag till avgörande). "Liknande talan enligt nationell lagstiftning" är således identisk för samtliga sökanden i målet vid den nationella domstolen.

varar. Avtalen avbryts under semesterperioder eller under tider när personen i fråga inte undervisar.

122. Av beslutet om hänskjutande framgår [82] att en lärares serie av avtal i vissa fall kan täckas av ett "paraplyavtal". Enligt ett sådant avtal är läraren och den berörda institutionen skyldiga att förnya sina olika anställningsavtal. På så sätt uppstår ett stadigvarande anställningsförhållande mellan parterna. I sådana fall börjar fristen för preklusion enligt section 2(4) i EPA att löpa från och med utgången av anställningsförhållandet mellan läraren och institutionen. [83]

123. I avsaknad av ett paraplyavtal återfår läraren och institutionen i fråga däremot sin avtalsfrihet vid utgången av varje anställningsavtal. De har således frihet att välja att fullfölja anställningsavtalet eller att inte göra det. House of Lords ansåg att tidsfristen enligt section 2(4) i EPA under dessa omständigheter börjar att löpa från och med den dag då varje anställningsavtal upphör. [84]

82 — Sidan 35 i den franska översättningen.

83 — Punkt 62 i det yttrande som lämnats på de följandes vägnar: Southern Electric plc, South Wales Electricity Company plc, Electricity Pension Trustee Ltd, Midland Bank plc, Sutton College, Preston College, Grimsby College och Hull College.

84 — Sidorna 17—21 i den franska översättningen av beslutet om hänskjutande.

124. Frågan från House of Lords gäller alldeles särskilt lärare vars serie av avtal inte täcks av ett paraplyavtal, men som inte desto mindre har arbetat fortlöpande för samma institution. [85]

125. Den hänskjutande domstolen önskar kontrollera huruvida det under dessa omständigheter är förenligt med gemenskapsrätten att fastställa utgångspunkten för fristen för preklusion enligt section 2(4) i EPA till den dag då varje anställningsavtal går ut.

126. I det hänseendet ställer House of Lords två frågor till domstolen.

1) Den första delen av den tredje frågan

127. I första hand ställer House of Lords frågan huruvida tillämpningen av section 2(4) i EPA under ovannämnda omständigheter "är förenlig med rätten till lika lön för lika arbete enligt artikel 119 i EG-fördraget".

85 — Se den tredje tolkningsfrågan under a) och b).

128. Denna fråga är förbryllande.

129. Genom artikel 119 i fördraget ges enbart "faktiska rättigheter" till enskilda. Medlemsstaterna åläggs ingen skyldighet att genomföra vissa processrättsliga regler. Följaktligen kan denna bestämmelse *i sig* inte vara ett hinder för tillämpningen av en nationell processrättslig regel.

130. Enligt min mening måste frågan om tillämpningen av section 2(4) i EPA under ovan beskrivna omständigheter prövas med avseende på effektivitetsprincipen. Denna princip är just föremål för den andra frågan från House of Lords.

2) Den andra delen av den tredje frågan

131. I andra hand ställer House of Lords frågan huruvida section 2(4) i EPA har den verkan att den i praktiken gör det omöjligt eller onödigt svårt för lärarna att utöva sin rätt att med retroaktiv verkan vara anslutna till ett yrkesbaserat pensionssystem.

132. I sitt skriftliga yttrande hävdade kommissionen att tillämpningen av den omtvistade processrättsliga regeln på talan som väckts av dessa lärare var oförenlig med effektivitetsprincipen i två avseenden.

För det första tvingar denna processrättsliga regel lärare som önskar få sina *framtida* perioder av deltidsanställning erkända för beräkningen av sina pensionsrättigheter att i oavbruten följd väcka talan för varje avtal enligt vilket de fullgör den omtvistade anställningen.

För det andra hindrar den omtvistade regeln lärarna från att få samtliga sina *tidigare* tjänstgöringar beaktade vid beräkningen av deras pensionsförmåner, trots att dessa tjänstgöringar ingår som en del i ett fortlöpande anställningsförhållande. De lärare som har väckt sin första talan inom sex månader efter det att deras sista anställningsavtal gått ut berövas möjligheten att få sådan tjänstgöring erkänd som hör till deras tidigare avtal.

133. Jag delar inte kommissionens uppfattning.

134. Beträffande lärarnas framtida anställningsperioder skall det erinras om att Occupational Pension Schemes (Equal Access to Membership) (Amendment) Regulations 1995 från och med den 31 maj 1995 förbjöd varje direkt eller indirekt könsdiskriminering i fråga om anslutning till ett yrkesbaserat pensions-

system. Arbetsgivare har därför sedan den dagen en laglig skyldighet att garantera lärare som arbetar deltid rätten att vara anslutna till pensionssystemen i fråga. Dessa lärare är således inte tvungna att låta sina framtida perioder av deltidsanställning "giltigförklaras" genom en rad rättsliga åtgärder.

135. När det gäller deras *tidigare* tjänstgöring hindrar tillämpningen av section 2(4) i EPA i själva verket att perioder av deltidsanställning beaktas enligt tidigare avtal än det eller de avtal med hänsyn till vilket eller vilka personerna i fråga har väckt talan.

136. Det skall dock erinras om att domstolen har ansett "att fastställande av... tidsfrister för väckande av talan vid äventyr av preklusion i *rättssäkerhetens intresse* ... är förenligt med gemenskapsrätten". [86]

137. Men som Förenade kungarikets regering har betonat [87] uppfylls kraven på rättssäkerhet genom att utgångspunkten för tidsfristen enligt section 2(4) i EPA fastställs till utgångsdatum för varje anställningsavtal.

138. I avsaknad av ett paraplyavtal har läraren och institutionen i fråga nämligen frihet att förnya eller att inte förnya sina olika anställningsavtal. Under dessa omständigheter är det omöjligt att exakt fastställa vid vilken tidpunkt deras anställningsförhållande upphör. På motsvarande sätt blir det omöjligt att exakt känna till när den tidsfrist börjar inom vilken talan måste väckas. Av rättssäkerhetsskäl är det således nödvändigt att anse att anställningsförhållandet mellan läraren och institutionen i fråga upphör vid utgången av varje anställningsavtal och följaktligen nödvändigt att fastställa utgångspunkten för tidsfristen till den dag då vart och ett av dessa avtal går ut.

139. Av dessa skäl drar jag den slutsatsen att effektivitetsprincipen inte är ett hinder för att på sådan talan som väcks av lärare vars successiva avtal inte täcks av ett paraplyavtal tillämpa en nationell frist av preklusion om sex månader som börjar löpa från och med den dag då vart och ett av anställningsavtalen går ut.

86 — Ovannämnda dom i målet Fantask m.fl., punkt 48 (min kursivering).

87 — I punkt 6.6 i dess yttrande. Se likaså det yttrande som lämnats på de följandes vägnar: Southern Electric plc, South Wales Electricity Company plc, Electricity Pension Trustee Ltd, Midland Bank plc, Sutton College, Preston College, Grimsby College och Hull College (punkterna 67 och 68).

VI — Eventuell begränsning av verkningarna av den dom som skall avkunnas

140. Förenade kungarikets regering och svarandena i målet vid den nationella domstolen fäste i sitt yttrande domstolens uppmärksamhet på de ekonomiska följderna av detta mål. De anser att om samtliga sökanden skulle se sin rätt erkänd att med retroaktiv verkan från och med den 8 april 1976 vara anslutna till de omtvistade pensionssystemen skulle den totala skulden för dessa pensionssystem uppgå till tiotals miljarder GBP. Pensionssystemens ekonomiska balans skulle vara så hotad att vissa arbetsgivare, eller tidigare arbetsgivare, skulle vara oförmögna att uppfylla sina ekonomiska skyldigheter.

141. Vid domstolsförhandlingen åberopade Förenade kungarikets regering uttryckligen den möjligheten att domstolen kunde begränsa verkningarna i tiden av den kommande domen, för det fall att effektivitetsprincipen tolkades så att den uteslöt att regulation 12 i Occupational Pension Regulations tillämpades på talan i målet vid den nationella domstolen.

142. I den mån jag föreslår att domstolen skall besvara den första frågan i den riktningen är det nödvändigt att pröva huruvida villkoren är uppfyllda för att en sådan begränsning i tiden skall kunna meddelas.

143. Enligt fast rättspraxis kan "domstolen i undantagsfall, med tillämpning av en i gemenskapens rättsordning ingående allmän rättssäkerhetsprincip, och med beaktande av de allvarliga störningar som domen skulle kunna medföra när det gäller det förflutna för i god tro etablerade rättsförhållanden, se sig nödsakad att begränsa möjligheten för alla berörda i syfte att ifrågasätta dessa rättsförhållanden åberopa en bestämmelse som blivit föremål för domstolens tolkning". [88]

144. I det avseendet skall "domstolen pröva huruvida de två huvudkriterierna för att det skall kunna beslutas om en sådan begränsning, det vill säga de berörda parternas goda tro och risken för allvarliga störningar, föreligger". [89]

145. En prövning av domstolens rättspraxis visar dessutom att det föreligger ett tredje kriterium som likaledes är av väsentlig betydelse, nämligen "en eventuell begränsning av verkningarna i tiden av en dom som ges i anledning av begäran om tolkning kan endast tillåtas i själva den dom vari den begärda tolkningen ges". [90]

88 — Ovannämnda dom i målet Vroege, punkt 21, och i målet Fisscher, punkt 18. Se likaså dom i målet Defrenne II, punkterna 69—75, ovannämnda dom i målet Denkavit, punkt 17, dom av den 27 mars 1980 i de förenade målen 66/79, 127/79 och 128/79, Salumi m.fl. (REG 1980, s. 1237; svensk specialutgåva, volym 5), punkt 10, av den 10 juli 1980 i mål 826/79, Mireco (REG 1980, s. 2559), punkt 8 och av den 2 februari 1988 i mål 309/85, Barra (REG 1988, s. 355; svensk specialutgåva, volym 9), punkt 12 och ovannämnda dom i målet Barber, punkt 41.

89 — Ovannämnda dom i målet Vroege, punkt 21 och i målet Fisscher, punkt 18.

90 — Ovannämnda dom i målet Vroege, punkt 31. Se likaså ovannämnda dom i målet Salumi m.fl., punkt 11, i målet Denkavit, punkt 18, i målet Mireco, punkt 8, i målet Barra, punkt 13 och i målet Barber, punkt 41.

146. Jag skall ta dessa tre kriterier under övervägande.

147. För det första har domstolen med hänsyn till förekomsten av allvarliga störningar redan insett risken att åstadkomma ett "retroaktivt ingripande i den ekonomiska balansen inom en rad 'contracted-out'-system". [91] I detta mål förefaller det vara givet att de berörda pensionssystemen kommer att rubbas med retroaktiv verkan. Det är å andra sidan mindre lätt att inse omfattningen av en sådan störning. Vid domstolsförhandlingen beskrev Förenade kungarikets regering för övrigt de svårigheter som dess aktuarier har mött när dessa har försökt göra en exakt utvärdering av de ekonomiska följderna av detta mål. Bristande information om de omtvistade pensionssystemens eventuella totala skuld måste leda till försiktighet. [92] Jag finner därför att det första villkoret för att begränsa verkningarna av den kommande domen är uppfyllt.

148. För det andra kräver villkoret "god tro" att berörda parter skäligen inte kan ha misstagit sig i fråga om tillämpligheten [93] eller omfattningen [94] av den gemenskapsbestämmelse som nu tolkas. Två principer i gemenskapsrätten är relevanta i detta mål: likalönsprincipen och effektivitetsprincipen.

I fråga om likalönsprincipen har domstolen ständigt fastslagit att "vad beträffar rätten att vara ansluten till yrkesbaserade system... fanns det inte några omständigheter som kan anses ha lett till att berörda parter kunnat missta sig i fråga om tillämpligheten av artikel 119. Det är nämligen sedan [den ovannämnda] domen... Bilka uppenbart att ett åsidosättande av likabehandlingsprincipen vid erkännandet av en sådan rätt faller under artikel 119." [95]

Däremot kan frågan huruvida berörda parter kunde tvivla på omfattningen av effektivitetsprincipen diskuteras. Man kan nämligen hävda att det sedan de ovannämnda domarna i målen Bilka, Vroege och Fisscher är uppenbart att en deltidsanställd arbetstagare som är utsatt för indirekt könsdiskriminering från och med den 8 april 1976 åtnjuter rätt att med retroaktiv verkan vara ansluten till de omtvistade yrkesbaserade pensionssystemen. Berörda parter borde följaktligen ha förutsett att en processrättslig regel som begränsar retroaktiviteten av en sådan anslutning skulle resa svårigheter med avseende på gemenskapsrätten. Omvänt kan det tänkas att berörda parter fram till den 11 december 1997, dagen för dom i målet Magorrian, inte var medvetna om att effektivitetsprincipen kunde utgöra ett hinder för tillämpningen av en sådan processrättslig regel som regeln i regulation 12 i Occupational Pension Regulations.

91 — Ovannämnda dom i målet Barber, punkt 44.

92 — Som rättspraxis förefaller kräva (se dom i målet Defrenne II, punkt 74).

93 — Se särskilt ovannämnda dom i målet Barber, punkt 43.

94 — Se särskilt ovannämnda dom i målet Denkavit, punkterna 19—21.

95 — Ovannämnda dom i målet Dietz, punkt 20. Se likaså ovannämnda dom i målet Vroege, punkterna 28 och 29, i målet Fisscher, punkterna 25 och 26, och i målet Magorrian, punkterna 28 och 29.

149. Låt mig lämna denna diskussion och övergå till en prövning av det tredje villkoret.

göra anspråk på att med retroaktiv verkan anslutas till ett yrkespensionssystem inte medför att denne kan underlåta att erlägga de avgifter som är hänförliga till ifrågavarande anslutningsperiod". [98]

150. Domstolen har ständigt ansett att om man i en dom genom vilken den begärda tolkningen för första gången fastställts inte har begränsat räckvidden i tiden, kan någon sådan begränsning inte åläggas i en framtida dom. [96] Om domstolen hade funnit det nödvändigt att i tiden begränsa principen att gemenskapsrätten utgör hinder för tillämpningen av en sådan processrättslig regel som regeln i regulation 12 i Occupational Pension Regulations, hade den följaktligen kunnat göra så endast i domen i målet Magorrian. [97] Men någon sådan begränsning förekommer inte i Magorriandomen.

I detta mål är samtliga de pensionssystem som beslutet om hänskjutande hänvisar till, med undantag för pensionssystemet i Midland Bank, "avgiftssystem", det vill säga system i vilka arbetstagarna måste erlägga avgifter.

151. Under dessa omständigheter anser jag att verkningarna av den kommande domen, såvida domstolen inte avviker från sin fasta rättspraxis, inte kan begränsas i tiden.

Härav följer att sökandena kan erhålla anslutning med retroaktiv verkan till de omtvistade systemen — och utbetalning av förmåner enligt dessa — endast om de först erlägger avgifter för samtliga de perioder av deltidsanställning för vilka de söker erkännande.

152. De faktiska ekonomiska följderna av den dom som skall avkunnas kan inte förnekas. Jag anser dock att oron för sådana konsekvenser kan dämpas.

Sådana "retroaktiva" avgifter kan dessutom representera ett ansenligt belopp för den enskilde. Man kan därför förvänta sig att ett avsevärt antal sökande är oförmögna att bestrida en utgift som är lika betydande som oförutsedd. Likaså kan vissa sökande helt enkelt vägra gå med på en sådan utgift.

153. Det är nämligen fastslaget att "den omständigheten att en arbetstagare kan

96 — Se särskilt ovannämnda dom i målet Barra, punkt 14, och i målet Vroege, punkt 31.

97 — Se i tillämpliga delar den ovannämnda domen i målet Vroege, punkt 31.

98 — Ovannämnda dom i målet Fisscher, punkt 37.

Förslag till avgörande

154. Med beaktande av det ovan anförda föreslår jag att domstolen fastslår följande:

1) Gemenskapsrätten utgör inte hinder för att på en talan, som grundas på artikel 119 i EG-fördraget (artiklarna 117—120 i EG-fördraget har ersatts av artiklarna 136—143 EG) och som väcks av en arbetstagare som gör sin rätt gällande att med retroaktiv verkan vara ansluten till ett yrkesbaserat pensionssystem, tillämpa en nationell frist av preklusion om sex månader, som börjar löpa från och med utgången av den anställning som den ursprungliga ansökan hänvisar till.

   Gemenskapsrätten utgör däremot hinder för att på en talan, som grundas på artikel 119 i fördraget och som väcks av en arbetstagare som gör sin rätt gällande att med retroaktiv verkan vara ansluten till ett yrkesbaserat pensionssystem, tillämpa en nationell processrättslig regel, som om talan bifalls, begränsar verkningarna av sökandens rätt att med retroaktiv verkan vara ansluten till det yrkesbaserade pensionssystem från vilket han har utestängts till två år före den dag då talan i fråga väckts.

2) För att säkerställa att likvärdighetsprincipen iakttas kan en talan som grundas på okunnighet om principerna enligt Equal Pay Act 1970 (Förenade kungariket) inte anses som en nationell talan liknande den talan som grundas på åsidosättande av artikel 119 i fördraget.

   Om inte annat följer av punkt 1 ovan utgör gemenskapsrätten inte hinder för att på en talan, som grundas på artikel 119 i fördraget och som väcks av en arbetstagare som gör sin rätt gällande att med retroaktiv verkan vara ansluten till ett yrkesbaserat pensionssystem, tillämpa sådana nationella processrätts-

liga regler som avses i punkt 1 ovan, under förutsättning att dessa processrättsliga regler inte är mindre gynnsamma än de regler som gäller för liknande talan avseende nationell lagstiftning. Det ankommer på den nationella domstolen att bedöma om så är fallet mot bakgrund av de kriterier som angetts i dom av den 1 december 1998 i mål C-326/96, Levez, och i denna dom.

3) Om inte annat följer av punkt 2 ovan utgör gemenskapsrätten inte hinder för att på en talan som grundas på artikel 119 i fördraget och som väcks av en lärare

a) som arbetar regelbundet för samma arbetsgivare enligt successiva juridiskt fristående avtal, och

b) vars följd av arbetsavtal inte täcks av ett ramavtal enligt brittisk lag (ett paraplyavtal), och

c) som gör sin rätt gällande att med retroaktiv verkan vara ansluten till ett yrkesbaserat pensionssystem,

tillämpa en nationell frist av preklusion om sex månader som börjar löpa från och med den dag då varje anställningsavtal utgår.